

Василь Каплінський,
доктор педагогічних наук, професор
кафедри педагогіки, професійної освіти та
управління освітніми закладами
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
ORCID ID: 0000-0003-0829-1079
vasuliukaplinskiy@gmail.com
Олександр Хникін,
здобувач вищої освіти
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
ORCID ID 0000-0002-2477-1323
aleksandrkhnykin32127@gmail.com

РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ ВИКЛАДАЧА В ЗМІЦЕННІ МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті обґрунтовується роль в освітньому процесі особистості викладача як невід'ємного компонента функціонально-рольового впливу на здобувачів вищої освіти та важливого джерела мотивації їх професійно-особистісного розвитку. У практиці взаємодії викладача зі студентами її предметно-змістові аспекти впливають на особистісні, а особистісні, зі свого боку, проникають у предметно-змістовні, у такий спосіб відбувається їх взаємодоповнюваність. У зв'язку з цим суб'єкт-суб'єктні відносини передбачають не лише особистісну, а й пізнавальну єдність викладача та студента, яка виникає за умови ціннісного для обох сторін змісту навчального матеріалу, а також відбору відповідних методів та прийомів навчання. Так званим «пусковим механізмом» успішного, внутрішньо мотивованого професійно-особистісного розвитку здобувачів вищої освіти є вплив на мотиваційно-ціннісну сферу їх особистості, тобто те, що ми називаємо вихованням у вузькому розумінні. Основною формою суб'єкт-суб'єктної взаємодії, яка найбільше сприяє забезпеченню мотиваційної основи особистості в її становленні є взаємний контакт між викладачем та студентом. У статті визначено й обґрунтовано сукупність чинників, що сприяють виникненню та зміцненню взаємного контакту. Наголошується на важливості забезпечення взаємного контакту в ситуаціях першого знайомства зі студентами й значенні методу педагогічно доцільної самопрезентації, оскільки вона сприяє виникненню позитивного ставлення до викладача. Окремо акцентується увага на тому, що суб'єкт-суб'єктна взаємодія сприяє забезпеченню мотиваційної основи особистості майбутнього вчителя в його становленні як педагога і особистості тоді, коли викладач є авторитетом для студентів. Визначено й обґрунтовано чинники, котрі сприяють забезпеченню авторитету.

Ключові слова: професійно-особистісний розвиток, зміст освіти, особистість викладача, взаємний контакт, авторитет

Vasyl Kaplinskiy, Oleksandr Khnykin. The role of the teacher's personality in strengthening the motivation of professional and personal development of higher education students

The article substantiates the role of the teacher's personality in the educational process as an integral component of the functional-role influence on higher education students and an important source of motivation for their professional and personal development. In the practice of interaction of the teacher with students, its subject-content aspects affect the personal relationships, which, in their turn, penetrate into the subject-content aspects, thus providing for their complementarity. In this regard, the subject-subject relationship involves not only personal but also cognitive unity of

teacher and student, which arises from the value of both sides of the content of educational material, as well as the selection of appropriate teaching methods and techniques. The so-called "trigger" of successful, internally motivated professional and personal development of higher education students is the impact on the motivational and value sphere of their personality, called "education" in the narrow sense. The main form of subject-subject interaction, which largely contributes to the motivational basis of the individual in its formation is the mutual contact between teacher and student. The article identifies and substantiates a set of factors that contribute to the emergence and strengthening of mutual teacher-students contact. The importance of ensuring mutual contact in situations of first acquaintance with students and the importance of the implementation of the method of pedagogically appropriate self-presentation, which promotes a positive attitude towards the teacher, is underlined. Emphasis is placed on the fact that subject-subject interaction helps to provide a motivational basis for the future teachers' personality in their formation as a teacher and personality in the case when the teacher is an authority for students. Factors contributing to the authority of the teacher are identified and substantiated. An important role in its formation is played by the examples of outstanding teachers whose role models underlie the psychological mechanism of imitation. A striking example for students is the life achievement of the unique Polish teacher Janusz Korczak, mentioned in the article.

Keywords: professional and personal development, content of education, teacher's personality, mutual contact, authority.

Wasył Kapliński, Ołeksandr Chnykin. Rola osobowości nauczyciela we wzmacnianiu motywacji rozwoju zawodowego i osobistego szkolnictwa wyższego

Artykuł uzasadnia rolę osobowości nauczyciela w procesie edukacyjnym jako integralnego składnika oddziaływania funkcjonalno-rolowego na osoby ubiegające się o wyższe wykształcenie oraz ważnego źródła motywacji do ich rozwoju zawodowego i osobistego. W praktyce interakcji nauczyciela z uczniami jego przedmiotowo-przedmiotowe aspekty oddziałują z kolei na osobową, a osobistą z kolei wnika w przedmiot przedmiotowy, a tym samym ich komplementarność. W tym zakresie relacje subiektywne zakładają nie tylko osobistą, ale i poznawczą jedność nauczyciela i ucznia, która powstaje pod warunkiem, że treść materiału edukacyjnego jest wartościowa dla obu stron, a także doboru odpowiednich metod kształcenia i technik. Tzw. „wyzwalaczem” udanego, zmotywowanego wewnątrznie rozwoju zawodowego i osobistego osób ubiegających się o wyższe wykształcenie jest wpływ na motywacyjną i wartościową sferę ich osobowości, czyli to, co nazywamy edukacją w ścisłym znaczeniu. Podstawową formą interakcji subiektywnych, która w największym stopniu wpływa na motywacyjne podstawy kształtowania się jednostki, jest wzajemny kontakt nauczyciela z uczniem. Artykuł identyfikuje i uzasadnia zestaw czynników, które przyczyniają się do powstania i wzmocnienia wzajemnych kontaktów. Podkreślono także wagę zapewnienia wzajemnego kontaktu w sytuacjach pierwszego zapoznania się z uczniami oraz wagę metody pedagogicznie właściwej autoprezentacji, gdyż przyczynia się ona do pozytywnego nastawienia do nauczyciela. Szczególną uwagę zwraca się na to, że interakcja subiektywna pomaga stanowić podstawę motywacyjną dla osobowości przyszłego nauczyciela w jego formacji nauczycielskiej i osobowości, gdy nauczyciel jest autorytetem dla uczniów. Zidentyfikowano i uzasadniono czynniki, które przyczyniają się do powstania autorytetu.

Słowa kluczowe: rozwój zawodowy i osobisty, treści kształcenia, osobowość nauczyciela, wzajemny kontakt, autorytet

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. Дані вікової психології й педагогіки свідчать, що період здобуття вищої освіти є періодом активного як особистісного, так й професійного розвитку майбутнього фахівця, усвідомлення своєї індивідуальності та формування «Я-образу». Саме цей час є сприятливим й продуктивним щодо створення можливостей для самоактуалізації й самореалізації внутрішніх чинників професійного-особистісного розвитку, що насамперед пов'язано з мотивуванням діяльності, усвідомленням її необхідності та корисності, з регулюванням і

зміцненням позитивних мотивів як в особистісному, так і в професійному плані. Тому важливо вже на стартовому етапі навчання закласти міцну мотиваційну основу власного розвитку, оскільки немотивована або слабо мотивована діяльність не може бути успішною.

Мотивованість студентів значно залежить від прагнень викладача, завданням якого є створити сприятливі умови й задіяти мотиваційні ресурси майбутніх учителів, полегшити процес особистісно-професійного зростання, викликати віру в себе, забезпечити активність та ініціативність і загалом детермінувати їхню поведінку.

«Образ викладача-професіонала» особливу роль відіграє на початковому етапі професійного й особистісного розвитку. Успіх впливу на майбутнього вчителя та його подальше мотиваційне самовизначення детермінується правильно побудованою взаємодією, умінням спілкуватись на рівних за розумної дистанції, повагою, визнанням й безумовним позитивним ставленням до кожного студента. У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. (2002 р.) пріоритетним проголошується особистісно орієнтований підхід у діяльності сучасного вчителя, який створює сприятливі умови для самореалізації особистості, передбачає наявність діалогічного спілкування на основі суб'єкт-суб'єктних відносин та партнерських взаємин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Особистісний та мотиваційно-комунікативний аспекти педагогічної взаємодії та її особливості, котрі важливі в контексті зміцнення мотиваційної основи професійного й особистісного розвитку та становлення майбутнього вчителя, аналізують О. Грейліх, В. Гузеєв, С. Зінченко, О. Киричук, Я. Коломинський, Ю. Кулюткін, О. Радул, Л. Савенкова, Н. Старовойтенко, Б. Фішман та ін. Значно посилюється інтерес педагогічної науки й практики, особливо упродовж останніх десятиріч, до особистісних аспектів гуманізації професійного спілкування, культури педагогічної взаємодії (М. Вейт, І. Булах, Л. Гордін, Н. Зінченко та ін.). Психологами та педагогами розроблені основні вимоги до відносин у системі «викладач – студент», від дотримання яких залежить якість освітнього процесу у ЗВО та його спрямованість на професійно-особистісний розвиток студентів.

Проте питання про роль особистості викладача та його взаємодії зі студентами в контексті зміцнення мотивації професійно-особистісного розвитку здобувачів вищої освіти різних рівнів залишається малодослідженим. У той час багаторічний практичний досвід свідчить, що саме особистість викладача та суб'єкт-суб'єктні стосунки в системі «викладач-студент», опосередковані навчально-професійною діяльністю, істотно впливають як на професійний, так і на особистісний розвиток.

Мета статті – на основі аналізу психолого-педагогічної наукової літератури визначити базові теоретичні позиції щодо забезпечення мотиваційної основи особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя шляхом організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії та дослідити роль особистості викладача у зміцненні мотивації.

Виклад основного матеріалу. Провідна роль в освітньому процесі належить особистості викладача та його вмінню забезпечувати взаємний контакт зі студентом. А оскільки професійне становлення не може бути успішним без особистісного, то важливим у контексті дослідження є твердження К. Ушинського: на розвиток й визначення особистості може впливати тільки особистість, а «причини її магнетизму приховані глибоко в природі людини» [11, с.23]. Особистість викладача є важливим джерелом професійної мотивації, оскільки саме він впливає на зміни в системі поглядів й оцінок майбутніх учителів, на формування нових цілей, завдань та інтересів, у деякій мірі персоналізуючись у них й стаючи новим смисловим джерелом та діяльним початком професійного становлення.

Дослідження свідчать, що намагання окремих педагогів компенсувати індивідуально-специфічний вплив функціонально-рольовим обмежує взаємодію викладачів і студентів, призводить до односторонності їх відносин, породжує проблеми і внутрішні конфлікти, що відкладає негативний відбиток на процес професійного становлення, гальмуючи його. Високий професіоналізм викладача, який проявляється в читанні лекцій, проведенні

практичних занять, організації самостійної роботи, є невід'ємним компонентом функціонально-рольового впливу на студентів, особливо на початковому етапі професійного становлення, в основі якого лежать психологічні механізми ідентифікації та наслідування. Тому важливо, щоб сам викладач дотримувався у своїй освітній діяльності декларованих ним педагогічних цінностей.

Суб'єкт-суб'єктна взаємодія передбачає вплив викладача на студентів, спрямований на сприяння позитивним змінам у їх професійному становленні. Однак, це не завжди викликає внутрішні зміни, зокрема психолог Б. Ломов указує, що ефективність зовнішнього впливу детермінується довірою або недовірою до педагога. Інформація може бути корисною й правильною, але «не прийнятою, не пропущеною фільтром через закритість каналу довіри» [9].

Взаємодія викладачів і студентів може здійснюватися безпосередньо (суб'єкт-суб'єктна взаємодія) й опосередковано (через навчальний предмет), причому значну роль відіграє специфіка навчальної дисципліни, яка має суттєвий вплив на суб'єктів взаємодії. В зв'язку з цим можна говорити про певну специфіку взаємодії викладачів педагогіки зі студентами-істориками, філологами, математиками тощо. У практиці взаємодії її предметно-змістовні аспекти впливають на особистісні, а особистісні передусім проникають у предметно-змістовні, у такий спосіб відбувається їх взаємодоповнюваність.

Із вищесказаного випливає, що суб'єкт-суб'єктні відносини передбачають не лише особистісну, а й пізнавальну єдність викладача й студента, яка виникає за умови ціннісного для обох сторін змісту навчального матеріалу, а також відбору відповідних методів та прийомів навчання. Зокрема проблемні та ситуативні методи, дискусії, дидактичні ігри, що передбачають діалогічні форми спілкування, самостійний пошук знань, створюючи сприятливі умови для активної пізнавальної взаємодії.

Перша реакція, що виникає в студентів під час ознайомлення з новою навчальною дисципліною та при вивченні будь-якої нової теми, це запитання: «Навіщо?». Воно звучить, за словами студентів, «зі всієї сили внутрішньо», і, якщо не знаходить позитивної відповіді, відбувається *відчуження* змісту, що не лише *гальмує* успішність освітнього процесу, а й *паралізує* його. Такий освітній процес не сприяє професійному становленню. Як свідчать відповіді студентів на запитання анкети щодо мотивації під час вивчення педагогіки, – «лише тоді навчання має силу, значущість», «зацікавлює», «викликає енергію й надихає» – коли вони чітко усвідомлюють, навіщо це їм. З іншого боку, студенти зазначають, що здебільшого мотивує такий зміст педагогічних дисциплін, при опануванні якого «працює не лише голова, а пробуджуються емоції й починає працювати серце».

Під час організації процесу професійного становлення майбутнього вчителя, зокрема формування позитивної мотивації до нього, необхідно вирішити: «Що найчастіше гальмує успішність освітнього процесу, заважає «запустити» його, перешкоджає включенню студентів у активну пізнавальну діяльність, сприяючи професійному становленню?»; «У чому може приховуватись «пусковий механізм» успішної навчальної діяльності?»

Ми прийшли до висновку, що так званім «пусковим механізмом» успішного, внутрішньо мотивованого навчання є вплив на мотиваційно-ціннісну сферу особистості студента, тобто те, що ми називаємо вихованням у вузькому розумінні. Отже, спочатку має бути вплив на ту сферу, що включає переконання, почуття, погляди, потреби, а потім навчання (навчання через здійснення виховних впливів). Саме тому ми дивились на зміст занять з дисциплін педагогічного циклу не лише очима програми, а й очима студентів, керуючись принципом Д. Карнегі («принципом суниці з вершками»): «Я люблю суницю з вершками, а риба любить черв'ячків. Але відправляючись на риболовлю, думаю не про те, що люблю я, а про те, що любить риба» [8]. Однак це не означає підлаштовування під смаки студентів. Важливо наповнювати визначені програмою теми життєво значущим змістом, орієнтуючись на його якісну характеристику. Опорою був досвід педагога Є. Ільїна, на думку якого розум будь-якими способами чинить опір абстрактному знанню, яке «ні

сьогодні, ні завтра, ні тут, ні там ніяк себе не проявить» [3; с.135]. Переважно актуальним є той навчальний матеріал, що входить в коло особистісно значущих проблем. У протилежному випадку, як свідчать результати анкетування та спостережень, студент найчастіше знаходився «поза змістом», тому що, не викликаючи життєвого, суб'єктивного інтересу, інформація не стимулювала навчального інтересу, а його діяльність була виконанням чужої волі – волі викладача.

Викликати інтерес, заінтригувати, сформувати потребу, заставити замислитись, включитись в самостійний пошук, викликати післядію, переконати у важливості, вплинути на емоційну сферу – усе це цілі, які супроводжували діяльність, спрямовану на забезпечення професійного становлення майбутнього вчителя.

Нерідко причиною багатьох поразок й розчарувань у професійній діяльності викладача ЗВО є невміння налагодити контакт зі студентами. Багаторічний досвід роботи, котрий базується на викладених наукових положеннях, переконує, що взаємний контакт між викладачем та студентом є тією основною формою суб'єкт-суб'єктної взаємодії, яка, на наш погляд, найбільше сприяє забезпеченню мотиваційної основи особистості в її професійному становленні. Це саме той взаємний контакт, який з позицій гуманної психології називається внутрішнім (духовним) і базується на емоційній єдності та взаємсприйнятті суб'єктів педагогічної взаємодії на противагу зовнішньому контакту, що є лише його видимістю або грою в «нормальні стосунки», які під маскою зовнішньої доброзичливості можуть приховувати повну байдужість і навіть антипатію.

У процесі організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії як умови забезпечення мотиваційної основи професійного становлення студентів, адаптувавши до освітнього процесу ЗВО універсальну «формулу духовного контакту» педагога-новатора Є. Ільїна, ми переконались, що виникненню і зміцненню взаємного контакту сприяє сукупність певних чинників.

Прихильність та любов до студентів, про важливість якої писав педагогічний критик С. Соловейчик, підкреслюючи, що психологи й філософи, досліджуючи психіку й етику, встановлюють істини, що необхідні для грамотного виховання. «Але виховує людина, яка любить. У любові – правда. Правда не в наукових істинах, а в любові! Педагогіка – наука про мистецтво любити» [10]. Емігрант митрополит Антоній Сурожський, який тривалий час жив у Великобританії, згадував про одного зі своїх педагогів, що він умів любити кожного без винятку. Його любов була тріумфальною радістю, коли учні були хорошими. Якщо ставали поганими, вона не змінювалась, а набувала форми гострого болю, який оздоровлював й зміцнював. «Ми змінювались тому, що нам ставало боляче з тієї причини, що було боляче йому, вчителю, якого і ми любили». Зауважимо, що любов може приховуватись під зовнішньою суворістю, вимогливістю викладача. Але якщо вона щира, то студенти її відчують і зрозуміють, що педагог навмисно її приховує, не демонструючи в їхніх інтересах.

Прагнення зрозуміти студентів: їхній внутрішній світ, інтереси, потреби, позицію, індивідуальні особливості. Прийняття студента таким, яким він є, або безумовне позитивне ставлення до нього. У цьому контексті доречно згадати художній фільм «Доживемо до понеділка» й твір учня, який складався з однієї фрази: «Щастя – це коли тебе розуміють».

Прояв уваги та турботи (допомога, педагогічна підтримка й педагогічний супровід майбутнього вчителя в процесі його становлення).

Довіра й щирість у взаємостосунках (відсутність подвійних стандартів поведінки).

Отже, головні чинники, що сприяють духовному контакту можна передати такими ключовими словами: любити, розуміти, приймати, співпереживати, допомагати, бути щирим.

Варто наголосити на важливості забезпечення взаємного контакту в ситуаціях першого знайомства зі студентами й значенні того методу впливу на них, що найбільше спрямований на досягнення цієї мети, – методу педагогічно доцільної самопрезентації, оскільки вона забезпечує позитивне ставлення до себе як до педагога. Ідеться про самопрезентацію конструктивну, коли довіра та повага виникає природно, на відміну від так

званих маніпулятивних способів, які пов'язані зі звертанням до певних хитрощів, що приховують небезпеку подальшого розкриття прихованих намірів викладача та розчарування в ньому. Наприклад, граючи на почуттях самолюбства студентів, почати незаслужено їх хвалити, купуючи у такий спосіб прихильність до себе; дати відчутти студентам свою значущість, демонструючи згоду з їхніми поглядами або поведінкою, які насправді викладач внутрішньо не схвалює й не приймає; намагатися купити прихильність до себе обіцянками й нереальними планами тощо.

Слід звернути увагу і на ті чинники, за яких самопрезентація приречена на невдачу. Багаторічна практика показує, що це панібратські стосунки зі студентами, які зазвичай починаються із захоплення викладачем («свій серед своїх»), а закінчуються неповагою. Це буває в тих випадках, якщо педагог поступається студентам, щоб уникнути проблеми в спілкуванні; якщо заграє з ними; коли викладач намагається «купити» дешевий авторитет невимогливістю й невтручанням у справи студентів.

Педагогічний досвід переконує в правильності позиції, що головна роль у забезпеченні взаєморозуміння в системі «викладач-студент» належить викладачеві, оскільки він є не тільки учасником міжособистісних відносин, але й організовує цей процес, визначає його цілі, зміст і форми. Саме викладачу під час професійної підготовки майбутніх учителів належить стратегічна роль у їх становленні, оскільки ним здійснюється цілеспрямоване керівництво цим процесом.

Окремо слід наголосити, що суб'єкт-суб'єктна взаємодія сприяє забезпеченню мотиваційної основи особистості майбутнього вчителя в його професійному становленні тоді, коли викладач є авторитетом для студентів. Авторитет трактують як форму влади; авторитетною є людина, яка має неформальний вплив на інших, оснований на ерудиції, вольових і моральних якостях, справедливості, вимогливості тощо. Роль авторитету в тому, що він є носієм сугестивного (навіюючого) впливу вже сам по собі. Особливого значення це набуває тоді, коли потрібно забезпечити вплив на глибинні психічні сфери особистості. У такому випадку навіть прямий вплив, який наштовхується передусім на внутрішній опір, за наявності авторитету супроводжується «зеленим світлом» для переходу у внутрішній план особистості студентів. Саме тому, досліджуючи ефективність впливу викладача на професійне становлення майбутнього вчителя, вважаємо його авторитет важливим чинником успішності цієї діяльності, зокрема її мотиваційної складової. Існує прямий зв'язок, котрий вважаємо закономірністю виховання: результативність виховних впливів залежить від ставлення до особистості педагога, який їх здійснює.

Відомо, що «педагог» перекладається як «дітководитель», тобто той, що веде за собою інших. Однак, щоб вести за собою інших успішно, зокрема майбутніх учителів на шляху їх професійного становлення, викладачу потрібно одночасно «вести» і себе до себе освітченішого, цікавішого, мудрішого, тримаючись того напрямку, що виводить на шлях авторитету. А вже авторитет авансуватиме успіх не лише особисто викладачу і його педагогічним впливам, а й навчальній дисципліні, яку він викладає, оскільки чим вищий авторитет, тим більш важлива для студентів наука, провідником якої він є. Це зі свого боку зміцнюватиме мотивацію до особистісно-професійного становлення.

Авторитет викладача значно посилюється тоді, коли він стоїть на позиціях демократичного стилю спілкування зі студентами. Найкращі результати, як свідчать психолого-педагогічні дослідження, дає індивідуальний стиль спілкування, який поєднує повагу до студента з розумною вимогливістю до нього. Повага не обов'язково проявляється ззовні, навпаки, вона може навмисно маскуватись під зовнішньою суворістю, вимогливістю, але якщо вона природна, то студенти її відчують самі. О. Бальзак переконував, що суворість, яка виправдана сильним характером, бездоганною поведінкою, яка витончено співвідноситься з любов'ю, навряд чи здатна викликати озлобленість.

Безперечно, що сам собою авторитет не приходить, його становлення обумовлюється багатьма чинниками. У яких напрямках необхідно працювати над собою викладачу, щоб

здобути авторитет у суб'єкт-суб'єктній взаємодії зі студентами з метою успішного впливу на мотиваційну основу їх професійного становлення? Переконаливими є результати опитування студентів щодо складових авторитету, узагальнені методом контент-аналізу, які вони найчастіше називали, продовжуючи речення: «*Авторитет викладача вищого закладу освіти насамперед залежить від...*».

По-перше, студенти зазначали високий рівень знань, ерудицію, загальний світогляд. Останнє має особливе значення. Педагог Ю. Азаров стверджував: якщо людина залишається у своєму вузькопрофесійному світі, то вона багато втрачає як особистість, неминуче звужується її професійний діапазон, оскільки якості, якими володіє спеціаліст, збагачуються за рахунок суміжних, а часом і прямо протилежних діяльностей. *По-друге*, належний рівень внутрішньої культури, що передбачає послідовність у своїх діях, стриманість, єдність між словами й вчинками. *По-третє*, наявність власної позиції та прояв індивідуальності, адже, щоб бути авторитетним, викладач повинен «боятися жити в згоді з нав'язаними стереотипами, боятися «бути як більшість», пливати за течією, бути конформістом, котрий сьогодні кричить: «Осанна!», а завтра: «Візьми, візьми, розіпни Його!»». Наведемо декілька порад, що дали вчителі та студенти, продовжуючи речення: «Керівнику школи, у якого відсутня власна позиція, доцільно було б дати такі поради...», які, на наш погляд, важливі й щодо авторитету викладача ЗВО, оскільки за своєю суттю є універсальними: талановитий педагог приваблює колег і учнів не тим, чим він звичайний, а своєю несхожістю на інших, яскравою індивідуальністю; якщо ти відчув, що належиш до більшості, ти повинен зрозуміти, що настав час змінитись; ти рятуєш себе як особистість тоді, не дозволиш собі стати «як усі»ю *По-четверте*, тактовність, що означає почуття міри та обережність у спілкуванні, вміння спілкуватись не ображаючи, не принижуючи, не зачіпаючи гідність. Слід зазначити, що тактовність чи не найважливіша особливість суб'єкт-суб'єктної взаємодії, адже безтактна людина, на думку соціолога В. Шубкіна, мікроагресор, який посягає на суверенітет іншої особистості. «Безтактність – це насамперед безглуздість, розумова лінь, вузькість мислення. Від безтактності до садизму – один крок» [12]. Іншими, не менш важливими компонентами авторитету респонденти називали неформальний підхід до виконання своїх обов'язків, уміння спілкуватись на рівних, не підкреслюючи своєї вищості; почуття доречного гумору.

Визначну роль у забезпеченні мотивації професійно-особистісного розвитку майбутніх педагогів відіграють особистості визначних сучасних педагогів і педагогів минулого. У цьому контексті коротко зупинимось на розвивальних можливостях студентського театру «Педагог» у системі становлення майбутнього вчителя, робота якого зосереджена на постановці вистав про визначних педагогів та інсценізації фрагментів їх педагогічної спадщини з метою більш глибокого її розуміння та популяризації, а також п'єс педагогічного спрямування. Так, спектакль про польського педагога Януша Корчака «Як любити дітей» за п'єсою В. Коростильова «Варшавський сполох» ставився чотирма поколіннями студентів, його відеофрагменти успішно використовуються на заняттях з історії педагогіки, основ педагогічної майстерності та методики виховної роботи.

Робота над текстом спектаклю про цього унікального польського педагога, його колективний переклад на українську мову та окремих фрагментів на польську під керівництвом викладача польської мови допомагала студентам розкрити свої потенційні можливості, формувати власну позицію, розвивати творчі здібності, педагогічну майстерність та особистісні якості, сприяла набуттю досвіду володіння польською мовою під час репетицій та постановки спектаклю.

Висновки й перспективи подальшого дослідження проблеми. Отже, особистість викладача є важливим джерелом професійної мотивації, оскільки саме він, будучи носієм сугестивного впливу на підсвідомість, сприяє забезпеченню якісних змін у системі поглядів і оцінок майбутніх учителів, формуванню нових цілей, завдань та інтересів, у деякій мірі персоналізуючись у них і стаючи новим смисловим джерелом та діяльним початком

професійно-особистісного розвитку. А ефективність його впливу залежить від забезпечення взаємного контакту зі здобувачами вищої освіти та особистісного авторитету. Велику роль у становленні майбутнього педагога відіграють приклади видатних педагогів, які лежать в основі психологічного механізму наслідування, зокрема особистості, життєвого подвигу та педагогічної спадщини унікального польського педагога Януша Корчака. Перспективи дослідження полягають у сучасному прочитанні його поглядів у контексті особистісно-професійного розвитку майбутнього педагога.

Список використаних джерел та літератури

1. Волошина О. В. Роль моральних відносин між учителем і учнями в навчально-виховному процесі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. Випуск 41.* Вінниця, 2014. С. 66-70.
2. Волошина О. В. Педагогіка інновацій у вищій школі. Навчально-методичний посібник. Вінниця: Твори, 2015. 161 с.
3. Ильин Е. Н. Рождение урока. Москва. Педагогика, 2010. 175 с.
4. Каплінський В. В. Педагогічний супровід професійного самовдосконалення та особистісної самореалізації майбутнього педагога. *Сучасна система освіти та виховання: досвід минулого, погляд у майбутнє:* матер. наук.-практ. конф. Київ, 6-7 жовтня 2017 р. К.: ГО «Київська наукова організація педагогіки і психології», 2017. С. 85–87.
5. Каплінський В. В., Терещук Д. В. Складові авторитету керівника освітнього закладу. *Теоретичні та методичні засади особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя.* Вінниця: ТОВ «Ніланд», 2014. С. 68–71.
6. Каплінський В. В., Хоронжевський Л. Є. Специфіка і структура комунікативних умінь як інструменту виховного впливу. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія.* Вип. 34. Вінниця, 2011. С. 64–68.
7. Каплінський В. В., Хникін О. В. Забезпечення мотиваційної основи особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя шляхом організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і студента. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб наук. праць.* 2021. Вип. 60. С.222–232.
8. Карнегі Дейл. Як здобувати друзів і впливати на людей. К., 2016. 208 с.
9. Ломов Б. Ф. Проблемы общения в психологии. *Проблемы общения в психологии.* М.: Наука, 1991. С. 3–23.
10. Соловейчик С. Педагогика для всех. М., 2017. 384 с.
11. Ушинський К. Д. Человек как предмет воспитания: Опыт педагогической антропологии. М., 2004. 576 с.
12. Шубкин В. Н. Социология и общество: научное познание и этика науки: монография. М., 2017. 351 с.
13. Korczak J. Dzieła: Pisma rozproszone, Listy, 1913–1939. [red. Hanna Kirchner], Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN, pt. 1, Vol. 14, 2008
14. Korczak J. Dzieła: Pisma rozproszone, Listy, 1913-1939. [Works: Scattered Writings, Letters, 1913-1939]. [red. Hanna Kirchner], Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN, pt. 2, Vol. 14, 2008.

References (translated & transliterated)

1. Voloshyna, O. V. (2014). Rol moralnykh vidnosyn mizh uchytelem i uchniamy v navchalno-vykhovnomu protsesi. [The role of moral relations between teacher and students in the educational process]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Pedahohika i psykholohiia.* 41. Pp. 66–70. [in Ukrainian].
2. Voloshyna, O. V. (2015). Pedahohika innovatsii u vyshchii shkoli. [Pedagogy of innovations in high school]. 161 p. [in Ukrainian].
3. Ylyn, E. N. (2010). Rozhdenye uroka. [The birth of the lesson]. *Pedahohyka* [Pedagogy]. 175 p. [in Ukrainian].
4. Kaplinskyi, V. V. (2017). Pedahohichniy suprovod profesiinoho samovdoskonalennia ta osobystisnoi samorealizatsii maibutnoho pedahoha. [Pedagogical support of professional self-improvement and personal self-realization of the future teacher]. *Suchasna systema osvity ta vykhovannia: dosvid mynuloho, pohliad u maibutnie.* Kyiv, 6-7 zhovtnia. Pp. 85–87. [in Ukrainian].
5. Kaplinskyi, V. V., Tereshchuk, D. V. (2014). Skladovi avtorytetu kerivnyka osvitnoho zakladu.

- [Components of the authority of the head of the educational institution]. *Teoretychni ta metodychni zasady osobystisno-profesiinoho rozvytku maibutnoho vchytelia*. Pp. 68–71. [in Ukrainian].
6. Kaplinskyi, V. V., Khoronzhevskyi, L. Ye. (2011). Spetsyfika i struktura komunikatyvnykh umin yak instrumentu vykhovnoho vplyvu. [Specificity and structure of communicative skills as a tool of educational influence]. *Naukovi zapysky VDPU im. M. Kotsiubynskoho. Ser. Pedahohika i psykholohiia*. 34. Pp. 64–68. [in Ukrainian].
 7. Kaplinskyi, V. V., Khnykin, O. V. (2021). Zabezpechennia motyvatsiinoi osnovy osobystisno-profesiinoho stanovlennia maibutnoho vchytelia shliakhom orhanizatsii sub'iekt-sub'iektnoi vzaiemodii vykladacha i studenta. [Providing a motivational basis for personal and professional development of future teachers by organizing the subject-subject interaction of teacher and student]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*. 60. Pp. 222–232. [in Ukrainian].
 8. Karnehi Deil. (2016). Yak zdobuvaty druziv i vplyvaty na liudei. [How to make friends and influence people]. 208 p. [in Ukrainian].
 9. Lomov, B. F. (1991). Problemy obshcheniya v psikhologii. [Problems of communication in psychology]. *Problemy obshcheniya v psikhologii*. P. 3. [in Russian].
 10. Soloveychik, S. (2017). Pedagogika dlya vsekh. [Pedagogy for all]. 384 p. [in Russian].
 11. Ushins'kiy, K. D. (2004). Chelovek kak predmet vospitaniya: Opyt pedagogicheskoy antropologii. [Man as a subject of education: Experience of pedagogical anthropology]. 576 p. [in Russian].
 12. Shubkin, V. N. (2017). *Sotsiologiya i obshchestvo: nauchnoye poznaniye i etika nauki: monografiya*. [Sociology and society: scientific knowledge and ethics of science: monograph]. 351 p. [in Russian].
 13. Korczak, J. (2008). *Dziela: Pisma rozproszone, Listy, 1913-1939*. [Works: Scattered Writings, Letters, 1913-1939]. [red. Hanna Kirchner], Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN 2008. (pt. 1) (Vol. 14). [in Polish].
 14. Korczak, J. (2008). *Dziela: Pisma rozproszone, Listy, 1913-1939*. [Works: Scattered Writings, Letters, 1913-1939]. [red. Hanna Kirchner], Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN 2008. (pt. 2) (Vol. 14) [in Polish].

Статтю отримано 06.09.2021 р.

Прийнято до друку 20.10.2021 р.